

ELMƏ XİDMƏTDƏ YAŞANAN İLLƏR

Hər bir bəşər övladı özündən sonra həyatda əməyindən, zəhmətindən nişanə bir iz qoyur. Hər kəs öz sənətinə, peşəsinə münasib işlər görür, qurur-yaradır, yadigarlarını gələcək nəsillər üçün ərməğan edir. Bu mənada alim əməyi, elm adamlarının fəaliyyəti daha məsuliyyətli, daha çətin olması ilə fərqlənir. Bu yazıda ömrünün 45 ilini elmə, təhsilə həsr etmiş filologiya elmləri doktoru, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Lügətçilik şöbəsinin baş elmi işçisi Nəriman Seyidəliyev haqqında danışmaq istəyirəm. Bu bir həqiqətdir ki, Nəriman müəllim müasir dilçilik elmimizin inkişafında zəhməti hər zaman görünən alimlərimizdəndir.

Nəriman Fərman oğlu Seyidəliyev 1950-ci il martın 6-da Cəbrayıl rayonunda doğulmuşdur. 1968-ci ildə rayondakı M.Qorki adına (sonralar həmin məktəbə akademik Mehdi Mehdi-zadənin adı verilmişdir) orta məktəbi bitirmişdir. Tale və elmə marağı Nərimanı 1971-ci ildə Azərbaycan Pedaqoji Dillər İnstitutunun alman-Azərbaycan dilləri şöbəsinə gətirdi. O, həmin ali məktəbi uğurla başa vurdu. Nəriman hələ tələbəlik illərində dövrü mətbuatda şeirləri, publisistik və elmi mövzularda məqalələri ilə çıxış edirdi. 1975-ci ilin payızında Nəriman ali təhsil diplomunu aldıqdan sonra Cəbrayıl rayonunun Quycaq kənd orta məktəbində müəllimlik fəaliyyətinə başladı. Nəriman müəllim nə biləydi ki, onun bu sevinci uzun sürməyəcək. Zaman gələcək, bir çox başqa bölgələrimiz kimi, Cəbrayıl rayonu və onun kəndləri də 18 ildən sonra erməni təcavüzünə düşər olacaq, torpaqlarımızın 20 faizindən çoxu işğala məruz qalacaq...

Nəriman müəllim orta məktəbdə işləyərkən də qəlbinin istəyi onu elmə, elmi-tədqiqatla məşğul olmağa səsləyirdi. Nərimanı ana dilinin tədrisi məsələləri ilə yanaşı, doğma dilimizin elmi-nəzəri mövzularının həlli də cazibə qüvvəsi kimi özünə çəkirdi. Nərimanı nitq mədəniyyətini araşdırmaq, müasir Azərbaycan dilinin zəngin leksik-semantik söz xəzinəsinə yaxından bələd olmaq düşündürürdü. O, qərarlaşdırdığı ali məqsədinə çatmaq üçün dəfələrlə elm və mədəniyyətimizin beşiyi olan Bakı şəhərinə səfərlər etdi. Belə səfərlərinin birində AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun direktoru, mərhum akademik Məmmədəğa Şirəliyevlə görüşdü. Xeyrixah və alicənab insan olan Məmmədəğa müəllim onu diqqətlə dinləyəndən sonra çox qayğıkeşliklə gənc həvəskara "Azərbaycan dilində üslubi sinonimlər" mövzusunda namizədlik dissertasiyası yazmağı məsləhət gördü. İllər ötdü, 1989-cu ildə akademik M.Şirəliyevin rəhbərliyi ilə Nəriman namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə etdi. Amma təəssüf ki, gənc alim kimi 4 il doğma Cəbrayıl-da müəllimlik edə bildi. 90-cı illərin məlum hadisələri Azərbaycan türklərini dedə-baba yurdu olan tarixi torpaqlarımızdan qaçqın, didərgin saldı. Erməni vəhşilikləri nəticəsində neçə-neçə bölgələrimizin dinc insanları qədim yurd yerlərini tərk etməyə məcbur oldular. Nəriman müəllim də ailəsi ilə birgə doğma ocağını tərk etməli oldu, Bakı şəhərində məskunlaşdı. Elmlər Akademiyasının Dilçilik İnstitutunda xeyrixah insanların diqqət və qayğısı sayəsində işə qəbul edildi, Lügətçilik şöbəsində elmi fəaliyyətə başladı. Bu elm məbədinə özünə yeni-yeni həmkarlar, dostlar, həmfikirler tapdı. Nəri-

man müəllim 1994-cü ildən indiyədək institutda kiçik elmi işçi, elmi işçi, böyük elmi işçi vəzifələrində çalışıb, hazırda baş elmi işçi kimi fəaliyyət göstərir. Onunla işlədiyim 26 ildə Nərimanı zəhmətkeş, möhkəm iradəli, səbirli, mübariz bir insan kimi tanıyıram. Məhz bu keyfiyyətlərinə görə də o, arzularına çatmağı bilmişdir.

N.Seyidəliyev bu günədək dilçiliyin leksikologiya, üslubiyyat, nitq mədəniyyəti və başqa sahələrinə aid araşdırmalar aparmış, 200-dən artıq elmi məqalə yazıb nəşr etdirmişdir. O, bir çox monoqrafiya və lüğətlərin müəllifidir. Eyni zamanda tədris məsələlərində unutmamışdır. BDU, "Təfəkkür" universitetlərində 10 ildən artıqdır ki, mühazirə və seminarlar aparır. İndiyə kimi, N.Seyidəliyevin qələmindən bir çox elmi əsərlər, kitab və monoqrafiyalar çıxmışdır. Nəriman müəllim "Dini terminlər lüğəti", "Azərbaycan dilinin sinonimlər lüğəti", "Frazologiya lüğəti"nin tərtibçisi, habelə "Alman atalar sözləri", onların azərbaycanca, rusca qarşılıqları (prof. S.Abdullayevlə həmmüəllif), "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti" (kollektiv), "İxtisarlar lüğəti" (həmmüəllif), "İzahlı onomastik terminlər lüğəti" (prof. Q.Məşədiyevlə ortaqlı) kimi lüğətlərin nəşrində iştirak etmişdir. Bütün bu işləri ilə yanaşı, N.Seyidəliyev Azərbaycan dilçiliyində frazeologiya sahəsinin araşdırılmasında da uğurlar qazanmışdır. O, "Azərbaycan dastan və nağıl dilinin frazeologiyası" mövzusunda 2009-cu ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş (elmi məsləhətçisi prof. İsmayıl Məmmədli) və 2010-cu ildə filologiya elmləri doktoru diplomunu almışdır.

N.Seyidəliyev üçün 2000-ci ilin ilk onilliyi çox uğurlu olmuş, 7 lüğət və monoqrafiya nəşr etdirmiş, "Azərbaycanca-ıspanca", "Azərbaycanca-italyanca", "Azərbaycanca-almanca", "Azərbaycanca-ukraynaca". Lügətçilik şöbəsinin əməkdaşları ilə birgə tərtib olunmuş başqa lüğətlərdə də tərtibçi kimi iştirak etmişdir.

Onun "Dini terminlər lüğəti" (Bakı, 1996, 2015 və 2018), "Romantik həyat, romantik düşüncələr" (Bakı, 2000), "Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti", tərtib 3 cildə, Bakı, 1997-2000), "Alman atalar sözləri, onların azərbaycanca və rusca qarşılıqları" (həmmüəllif, Bakı, 2001), "Azərbaycan dilinin sinonimlər lüğəti" (Dərs vəsaiti, Bakı, 2003), "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti" (kollektiv, Bakı, 2004 və 2013), "Frazologiya lüğəti" (Bakı, 2004), "İxtisarlar lüğəti" (həmmüəllif, Bakı, 2005), "İzahlı onomastik terminlər lüğəti" (həmmüəllif) (Bakı, 2005), "Azərbaycan dastan və nağıl dilinin frazeologiyası" (monoqrafiya Bakı, 2006), "Azərbaycan dilinin sinonimlər lüğəti"

(Bakı, 2007, Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə), 2012-ci ildə təkrar, "Стилистические синонимы в современном азербайджанском языке" (monoqrafiya, Bakı, 2010), "Səməd Vurğunun bədii dilinin izahlı lüğəti" (kollektiv, Bakı, 2011), "Müasir Azərbaycan dilində üslubi sinonimlər" (monoqrafiya, Bakı, 2012), "Yeni sözlər və yeni mənalar lüğəti" (kollektiv, Bakı, 2016), "Azərbaycan dilində işlənən alman mənşəli beynəlxalq sözlərin izahlı lüğəti" (Bakı, 2017), "Afad Qurbanov və ümumi dilçilik" monoqrafiyası və "İxtisarlar lüğəti" (kollektiv, Bakı, 2019) kitabları nəşr olunmuşdur. 5 kitabı isə çap üçün hazırdır.

N.Seyidəliyevə 6 oktyabr 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı ilə "Baş elmi işçi" elmi adı verilmişdir.

O, hazırda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Təbiiq dilçilik şöbəsinin baş elmi işçisidir. 2012-2016-cı illərdə AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun nəzdindəki Dissertasiya Şurasının elmi katibi olmuşdur. 2017-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasında Ekspert Şurasının üzvüdür. 2010-cu ildə elmi fəaliyyəti və anadan olmasının 60 illiyi ilə əlaqədar AMEA-nın Fəxri fərmanı ilə təltif olunmuşdur. 2012-ci ildə "Qızıl qələm" mükafatına layiq görülmüş və "İlin nüfuzlu ziyalı - İlin dilçi alimi" fəxri diplomu ilə təltif olunmuşdur. 2017-ci ildə "İlin adamı" media mükafatına və "Elm fədaisi" fəxri diplomuna layiq görülmüşdür.

Nəriman Seyidəliyev Dilçilik İnstitutunda işlədiyi 25 il müddətində şöbə əməkdaşlarının və kollektivin hörmətini qazanmış, müsbət mənəvi keyfiyyətləri, elmi-nəzəri hazırlığı, çalışqanlığı və işgüzarlığı ilə seçilmişdir. Şöbənin plan işlərini həmişə keyfiyyətlə yerinə yetirmiş, müdiriyyət tərəfindən təşəkkürnamələr almışdır. Hazırda Azərbaycan dilinin böyük izahlı lüğətinin (B, C və Ç hərflərinin) tərtibçilərindən biri kimi çalışmaqdadır.

2020-ci il filologiya elmləri doktoru Nəriman Seyidəliyev üçün əlamətdar, uğurlu bir ildir. Onun anadan olmasının 70, pedaqoji-elmi fəaliyyətinin 45 ili tamam olur. Bu münasibətlə Nəriman müəllimi təbrik edir, zəhmətkeş alimə cansağlığı və elmi işlərində yeni yaradıcılıq uğurları diləyirik.

İsmayıl MƏMMƏDLİ,
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu,
Təbiiq dilçilik şöbəsinin müdiri,
filologiya elmləri doktoru, professor.